

*Семиборенко Катерина Вячеславівна,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Іванчук Наталія Віталіївна,
старший викладач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПРАВОТВОРЧІСТЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

Актуальність дослідження правотворчості під час воєнного стану зумовлена тим, що воєнний стан створює особливі правові умови, в яких ухвалення нормативно-правових актів набуває підвищеного значення для забезпечення національної безпеки, стабільності функціонування державних органів та дотримання прав людини. У цей період законодавча діяльність потребує оперативності, узгодженості та високого рівня правової якості, адже помилки чи надмірне розширення повноважень можуть призвести до обмеження конституційних прав або порушення принципів верховенства права. Саме тому вивчення особливостей правотворчості в умовах воєнного стану є необхідним для розуміння механізмів адаптації правової системи до кризових ситуацій і мінімізації ризиків правового дисбалансу.

Сьогодні нові інформаційні технології суттєво змінюють спосіб життя людини та проникають у всі сфери суспільного життя. Особливе значення ці зміни набувають у сфері правотворчості, що потребує адаптації до умов воєнного стану. Воєнний стан вимагає оперативного прийняття рішень та коригування нормативно-правових актів, що покликані забезпечити національну безпеку та дотримання прав громадян. Вплив воєнних подій на правотворчість є багатограним, оскільки він охоплює як національні, так і міжнародні аспекти. На національному рівні правотворчість у період воєнного стану передбачає створення та прийняття нормативно-правових актів, що спрямовані на забезпечення обороноздатності держави, захист населення та підтримку функціонування економіки. Така діяльність включає внесення змін до законів, які регулюють функціонування державних інститутів та їх взаємодію з суспільством. Важливою особливістю є застосування механізмів обмеження прав і свобод громадян з метою забезпечення громадського порядку та безпеки. Це підтверджується міжнародними стандартами, що передбачають можливість таких обмежень за умови забезпечення пропорційності та тимчасовості їх застосування.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає низку обмежень, однак ці обмеження повинні бути необхідними, пропорційними та відповідати міжнародним стандартам у сфері прав людини. Зокрема, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 4) дозволяє державам відступати від окремих зобов'язань у період надзвичайного стану, але виключає

можливість обмеження таких прав, як право на життя, свободу від катувань, свободу совісті тощо. Проте, навіть за умов надзвичайних обставин, держава не має права виходити за межі дозволеного. Частина 2 ст. 64 Конституції України встановлює перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені навіть під час воєнного чи надзвичайного стану. До таких прав належать: право на життя, свобода від катувань, право на повагу до гідності, презумпція невинуватості, право на право ву допомогу, заборона повторного притягнення до відповідальності за одне і те саме правопорушення («ne bis in idem»), право не свідчити проти себе чи близьких родичів. Це своєрідний «ядерний» блок прав, який втілює принципи гуманізму та справедливості, притаманні конституційному ладу України, навіть у кризові періоди.

Правотворча діяльність у воєнний час відрізняється від «мирної» тим, що вона потребує прискореного прийняття нормативно-правових актів, спрощення бюрократичних процедур та швидкого ухвалення рішень, які забезпечують безпеку і оборону країни. Особливістю такої правотворчості є концентрація повноважень у органах виконавчої влади, військових адміністраціях та інших органах сектору безпеки і оборони. Це дає можливість державним інституціям швидко впроваджувати тимчасові обмеження, наприклад, на свободу пересування чи зібрання, для підтримки громадського порядку та захисту суспільства від можливих загроз. Підвищення ролі виконавчої влади у правотворчості в умовах воєнного стану дозволяє ухвалювати рішення без затримок, характерних для мирного часу. Ці зміни, хоча й ефективні для оборони держави, несуть найбільші ризики для принципу верховенства права, оскільки можуть призвести до значної концентрації повноважень виконавчих органів і послаблення контролю з боку судової та законодавчої влади. Через це, навіть в умовах війни, правотворча діяльність повинна дотримуватися рамок, які гарантують відновлення демократичних принципів після завершення кризового періоду.

Першочергово необхідно відзначити складність і різноплановість правотворчості воєнного часу, що виявляється у її надзвичайному характері. Як відомо, створення правових актів поза планами законотворчої діяльності та за особливих обставин визнає їх надзвичайність. «На сьогодні надзвичайне законодавство є невід'ємним атрибутом правових систем практично в усіх державах світу й надзвичайно ефективним юридичним засобом, що забезпечує вихід із екстремальних ситуацій з метою захисту і збереження безпеки суспільства та держави. Як особливий вид законів, надзвичайні закони призупиняють дію чинних у відповідній сфері нормативних актів. «Такі закони покликані гарантувати безпеку громадян у разі війни, катастроф, епідемій, необхідності захисту конституційного ладу у зв'язку зі спробою захоплення державної влади шляхом насильства тощо». З позицій теорії права можна виділити ознаки надзвичайних законів: тимчасова дія; їх норми мають переважно імперативний характер і передбачають низку зобов'язань, заборон, обмежень; адресатами можуть бути як окремі категорії фізичних та юридичних осіб на певних територіях, так і всі, хто перебуває на території держави або під її юрисдикцією та ін. Саме такими ознаками характеризується низка законів і підзаконних нормативно-правових актів, як результат правотворчості у період введення в Україні воєнного стану.

Вони стосувалися, з одного боку, організації відносин у державі, а з другого – Збройних Сил України та інших військових формувань. Зокрема, це: закони України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», «Про затвердження Указу Президента України «Про загальну мобілізацію», «Про основи національного спротиву», «Про правовий режим воєнного стану», «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», укази Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», Указ Президента України «Про загальну мобілізацію» та ін. Загалом Верховна Рада України за перші два місяці війни прийняла понад 30 постанов та 70 законів. Серед них лише 5 – первинні закони, всі інші стосувалися внесення змін і доповнень до чинного законодавства. Йдеться про правове забезпечення організації та діяльності різних суспільно-економічних інститутів в умовах воєнного стану і приведення чинного законодавства у відповідність до об'єктивних суспільних відносин. Змін і доповнень зазнало майже все чинне законодавство у сфері державного управління, трудових, сімейних, освітніх, податкових, фінансових, бюджетних, господарських та ін. відносин. Зокрема, почали запроваджуватися комплексні зміни до законодавства та державних програм, спрямованих на забезпечення прав і свобод громадян, підтримку української економіки (дерегуляція, лібералізація та посилення державної підтримки бізнесу); організацію трудових відносин; навчального процесу, податків і зборів; пенсійного забезпечення; розв'язання проблем, пов'язаних з публічними закупівлями, орендою майна та ін. У зв'язку зі збільшенням суспільної небезпеки та реальності загроз державному ладу було посилено відповідальність за окремі види правопорушень, шляхом внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України тощо [4, с. 29].

Таким чином, правотворчість під час воєнного стану характеризується посиленням впливом виконавчої влади, скороченням процедур ухвалення нормативно-правових актів, оперативністю у прийнятті рішень та пріоритетом безпекових інтересів держави над звичайними демократичними процедурами. Особливістю цього періоду є тимчасова зміна співвідношення між гілками влади, делегування окремих повноважень військовим та органам правопорядку, а також підвищена роль указів Президента та актів Кабінету Міністрів. Основними ризиками залишаються можливі зловживання владою повноваженнями, послаблення парламентського контролю, порушення прав людини під прикриттям воєнної необхідності та прийняття нормативних актів без належного громадського обговорення, що потребує збереження балансу між ефективністю державного управління і дотриманням принципів законності та верховенства права.

Список використаних джерел

1. Зінченко Д. А. Особливості правотворчої діяльності в умовах воєнного стану: національний та міжнародний досвід. *Актуальні проблеми правотворчості в Україні: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф.* Вінниця: ХНУВС. 2024. С. 68–70. URL:

<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ce4e14f5-a424-4b45-a503-3bfd1bcfc04/content> (дата звернення: 03.11.2025).

2. Костенко А. М. Справедливість як принцип право творчості в умовах воєнного стану. *Альманах права*. 2025. С. 394–399. URL: <https://almanahprava.org/assets/images/issues/16/issue16.pdf?page=394> (дата звернення: 03.11.2025).

3. Кудря А. Р. Трансформація право творчої діяльності в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми правотворчості в Україні: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. Вінниця: ХНУВС, 2024. С. 85–86. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9d9b7d84-a6bd-4611-a3af-ce473e7ae09d/content* (дата звернення: 03.11.2025).

4. Пархоменко Н. М. Особливості право творчої діяльності за умов воєнного стану. *Альманах права*. 2022. С. 28–33. URL: http://jnas.nbuiv.gov.ua/j-pdf/ap_2022_13_6.pdf (дата звернення: 03.11.2025).

*Слободяник Даріана Андріївна,
студент навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КОНЦЕПЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРАЦЯХ В.В. КОПЕЙЧИКОВА

Питання взаємодії держави і громадянського суспільства є одним із ключових у сучасній теорії держави та права, адже саме через ефективну взаємодію цих двох систем формується демократична, правова держава. Володимир Володимирович Копейчиков, видатний український правознавець, у своїх працях приділив значну увагу аналізу природи цієї взаємодії, визначенню її принципів, форм і механізмів реалізації. На його думку, держава і громадянське суспільство є двома взаємопов'язаними елементами єдиної соціальної системи, кожен з яких виконує власні функції, водночас взаємодіючи з іншим задля досягнення спільної мети – забезпечення добробуту людини та стабільності суспільства [1, с. 12].

У науковому дискурсі окремо підкреслюється, що Копейчиков розглядав реформування держави й публічної влади як процес, неможливий без конструктивної взаємодії з громадянським суспільством та опори на принципи